

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO
15/2009 vp**

**Hallituksen esitys laiksi sairausvakuutuslain 9
luvun 10 a §:n muuttamisesta**

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 18 päivänä syyskuuta 2009 lähettäessään hallituksen esityksen laiksi sairausvakuutuslain 9 luvun 10 a §:n muuttamisesta (HE 131/2009 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi sosiaali- ja terveystieteiden valtiokuntaan samalla määrännyt, että työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan on annettava asiasta lausunto sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lakimies Pekka Humalto, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö

- vanhempi hallitussihteeri Seija Jalkanen, työ- ja elinkeinoministeriö
- pääsihteeri Hannele Varsa, tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- lakimies Anja Lahermaa, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry
- asiantuntija, OTK Johan Åström, Elinkeinoelämän keskusliitto EK
- työmarkkina-asioiden päällikkö Outi Tähtinen, Suomen Yrittäjät ry.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- Akava ry.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan sairausvakuutuslakia muutettavaksi.

Isän oikeutta isyyseränsä yhdenjaksoiselta kaudelta välittömästi hänen pitämänsä vanhempainrahakauden päätyttyä muutettaisiin niin, että hän saisi isyyserää nykyisen 12 arkipäivän asemesta 24 arkipäivältä. Tällöin niin sanotun

isäkuukauden enimmäispituudeksi tulisi 36 arkipäivää eli noin kuusi viikkoa.

Esitys liittyy valtion vuoden 2010 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2010.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan isäkuukautta jatkettavaksi 12 päivällä, jolloin isä voisi olla yhtäjaksoisesti isyysvapaalla 36 arkipäivää eli noin kuusi viikkoa. Isäkuukauden aikana äidillä ei ole samanaikaisesti oikeutta äitiys- tai vanhempainvapaaseen. Esityksen tavoitteena on kannustaa isiä käyttämään entistä enemmän oikeuttaan vanhempainvapaaseen. Valiokunta pitää esitystä tärkeänä ja tarpeellisena ja puoltaa sen hyväksymistä.

Perhevapaiden jakautuminen miesten ja naisten kesken

Nykyinen perhevapaajärjestelmä tarjoaa molemmille vanhemmille tasavertaisen mahdollisuuden hoitaa kotona pientä lasta. Lapsen syntymän yhteydessä äidillä on oikeus äitiysvapaaseen, jonka jälkeen joko isä tai äiti voi jäädä vanhempainvapaalle. Isällä on oikeus 18 päivän pituiseen isyysvapaaseen samanaikaisesti äidin kanssa. Lisäksi isä voi saada 12 ylimääräistä isyysvapaapäivää, jos hän käyttää vanhempainvapaasta vähintään 12 viimeistä päivää.

Perhevapaiden tarkoituksena on helpottaa työn ja perhe-elämän yhteensovittamista. Perhevapaat turvaavat lapsen hoidon kotona heidän ollessaan pieniä. Tällä on lasten kehityksen, hyvinvoinnin ja koko perheen kannalta suuri merkitys. Erityisesti isille tarkoitetuilla perhevapailta turvataan isälle mahdollisuus luoda lapsen kanssa hyvä suhde ja ottaa vastuu lapsen hoidosta lapsen ollessa vauvaiässä. Isyysvapaiden tavoitteena on myös perhevapaiden tasapuolisempi jakautuminen äitien ja isien kesken.

Suomessa syntyy vuosittain noin 60 000 lasta. Vuonna 2008 kuitenkin vain noin 9 000 isää käytti heille laissa säädetyn mahdollisuuden vanhempainvapaaseen ja isäkuukauteen. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että miesten osallistuminen pienten lasten hoitoon ei toteute-

tuista perhevapaaudistuksista huolimatta ole edennyt kovinkaan hyvin, vaan naiset käyttävät edelleenkin valtaosan perhevapaista.

Perhevapaiden epätasaiseen jakautumiseen naisten ja miesten välillä on tutkimusten mukaan monia syitä. Keskeisin syy on useiden selvitysten mukaan taloudellinen. Miehellä on perheessä yleensä suuremmat tulot, minkä vuoksi isän jääminen kotiin hoitamaan lasta on perheelle taloudellisesti vaikeaa tai jopa mahdotonta. Työ- ja elinkeinoministeriössä vuonna 2009 tehdyn tutkimuksen mukaan perhevapaiden pitäminen on kuitenkin myös asennekysymys. Äitien ja isien asenteella sukupuolten välisestä työnjaosta perheessä on merkittävä vaikutus perhevapaiden jakamiseen vanhempien kesken.

Nykyinen perhevapaajärjestelmä, joka sisältää äitiys-, isyys-, vanhempain- ja hoitovapaat, on kokonaisuutena vaikeasti hahmotettava. Myös tällä voi olla vaikutusta perhevapaiden käyttöön. Vanhempien on vaikea perehtyä oikeuksiinsa, ja erityisesti isät saattavat tämän vuoksi jättää perhevapaan käyttämättä. Valiokunta pitää tärkeänä, että perhevapaajärjestelmää yksinkertaistetaan.

Perhevapaajärjestelmän kehittäminen

Valiokunta pitää hyvänä sitä, että hallituksen esityksessä ehdotetaan pidennystä nimenomaan isän käytettävissä olevaan isäkuukauteen. Isälle kohdennettu vapaa tukee aktiivista isyyttä ja jaettava vanhemmuutta. Isän läsnäolo kotona lapsen ollessa pieni lähentää isän ja lapsen suhdetta, ja se on lapsen ja koko perheen edun mukaista. Isäkuukauden aikana vanhemmat tottuvat siihen, että myös isä voi ottaa yksin vastuun lapsen hoitamisesta äidin ollessa töissä. Tällä on myönteinen vaikutus paitsi vanhempien asenteisiin myös asenteisiin yhteiskunnassa yleensä. Isäkuukauden pitäminen lisää valiokunnan käsityksen mukaan isien valmiuksia pitää myös muita perhevapaita.

TEM:n tekemän selvityksen mukaan vuonna 2006 vain joka toinen isä vastasi isäkuukauden

aikana lapsen hoitamisesta yksin. Tämä johtuu siitä, että äidit jäävät yleensä vanhempainvapaan jälkeen hoitovapaalle eivätkä palaa töihin tai hanki työtä vain isäkuukauden ajaksi. Isäkuukausi ei siten ole juurikaan lisännyt isien itseistä hoitovastuuta lapsesta.

Isäkuukausi on mahdollista siirtää pidettäväksi noin kuuden kuukauden kuluessa vanhempainpäivärahan viimeisestä maksupäivästä eli viimeistään silloin, kun lapsi on noin vuoden ja 3 kuukauden ikäinen. Valtaosa vanhemmista haluaa selvitysten mukaan hoitaa lasta kotona, kunnes lapsi on noin 1,5—2-vuotias. Valiokunta katsoo, että mahdollistamalla isäkuukauden pitäminen esimerkiksi siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 2 vuotta, voitaisiin paremmin turvata isien itsenäinen hoitovastuu ja lyhentää äitien poissaoloa työstä. Myös lapsen kannalta ratkaisu olisi hyvä, koska lasta hoidettaisiin kotona pidempään.

Pohjoismaissa tehtyjen selvitysten ja saatujen kokemusten mukaan isät käyttävät varmimmin sellaiset vapaat, jotka ovat nimenomaan isän käytettävissä ja jotka perhe menettää silloin, jos isä ei niitä käytä. Esimerkiksi Ruotsissa ja Islannissa perheiden mahdollisuutta valita vapaasti, kumpi vanhemmista jää vanhempainvapaalle, on rajoitettu, ja pelkästään isälle kohdistettuja perhevapaita on enemmän kuin Suomessa. Näissä maissa isien perhevapaiden käyttö on lisääntynyt. Valiokunta pitää esityksessä ehdotettua isäkuukauden pidentämistä kuuteen viikkoon hyvänä, mutta kiinnittää huomiota siihen, että isällä ei ole ehdotonta oikeutta isäkuukauden pitämiseen. Isäkuukauden pitäminen edellyttää, että vanhemmat sopivat vanhempainvapaan käyttämisestä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että yksinhuoltajien mahdollisuudet työn ja perhe-elämän yhteensovittamisessa ovat monista syistä johtuen heikommalla kahden huoltajan perheissä. Valiokunta korostaa, että yksinhuoltajaäidille tulee turvata mahdollisuus samanpituisen vanhempainvapaaseen kuin kahden huoltajan perheillä ja yksinhuoltajaisällä nykyisen sääntelyn perusteella on. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että perhevapaajärjestel-

miä kehitettäessä yksinhuoltajaperheiden asemaan kiinnitetään erityistä huomiota.

Vanhemmuuden kustannukset

Esityksen tavoitteena on pidentää isäkuukautta 12 arkipäivällä. Uudistuksesta johtuvat vuotuiset lisäkustannukset olisivat hallituksen esityksen perustelujen mukaan noin 24 miljoonaa euroa. Lisämenot nostavat työnantajan sairausvakuutusmaksua ja vakuutetun päivärahamaksua 0,02 prosenttiyksiköllä. Valtio osallistuu työtulovakuutuksen menoihin rahoittamalla vähimmäismääräiset päivärahat. Valtiolla aiheutuvat lisäkustannukset ovat noin 42 000 euroa.

Vanhempainpäivärahat rahoitetaan Suomessa työtulovakuutuksesta siten, että työnantajat maksavat sairausvakuutusmaksujen kautta niistä noin 73 % ja työntekijät noin 27 %. Työtulovakuutuksen rahoitusosuudet määräytyvät vuodesta 2006 lähtien siten, että maksuihin tulevat muutokset ovat yhtä suuret sekä työnantajien että palkansaajien maksuissa. Esitetystä uudistuksesta aiheutuu siten yhtä suuri, 0,02 prosenttiyksikön, muutos sekä työnantajien että vakuutettujen maksuihin.

Työnantajille perhevapaista aiheutuvia suoria kustannuksia on Suomessa tasattu jakamalla ne työnantajien kesken. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön vuonna 2007 tekemän selvityksen mukaan perhevapaalla olevien työntekijöiden työnantajille kohdistuu perhevapaista tilastollisesti tarkastellen vain vähän suoria kustannuksia. Kustannusten vaikutukset kohdistuvat lähinnä niille naisten työnantajille, joilla on sopimusperusteinen palkanmaksuvelvollisuus äitiysvapaan ajalta. Palkanmaksusta johtuvaa kustannusvaikutusta pienentää se, että Kela korvaa suurelta osin nämä päivät yritykselle. Valiokunta pitää tätä erittäin tärkeänä naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseksi.

Perhevapaista aiheutuu työnantajille kuitenkin myös muita kuin suoria kustannuksia, ja nämä kustannukset rasittavat perhevapaiden epätasaisen jakautumisen vuoksi erityisesti naisvaltaisia aloja. Epäsuoria kustannuksia naisten työnantajille syntyy muun muassa sijaisten rek-

rytoinnista, perhevapaalla olevan työntekijän työn organisoinnista sekä sijaisen ja pitkältä perhevapaalta palaavan työntekijän perehdyttämisestä. Lisäksi kustannuksia naisten työnantajille aiheutuu raskauden aikaisista sairauslomista ja sairaan lapsen hoidosta johtuvista poissaoloista. Nämä epäsuorat perhevapaista aiheutuvat kustannukset laskevat yrityksen kannattavuutta naisvaltaisilla aloilla. Kustannuksilla voi olla myös perhevapaita pitävien naisten palkkatasoa alentava vaikutus. Erityisesti pienten ja keski suurten yritysten työnantajille perhevapaista syntyvät ylimääräiset kustannukset muodostavat ns. äitiriskin, mikä saattaa muodostua esteeksi tarvittavan lisähenkilöstön palkkaamiselle.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että vanhempainvapaajärjestelmän kehittämistä jatketaan siten, että perhevapaista aiheutuvat kustannukset jaetaan nykyistä tasapuolisemmin mies- ja naisvaltaisten alojen työnantajien kesken. Valiokunta katsoo, että vanhempainvapaiden kustannusten entistä parempi tasaaminen työnantajien kesken parantaisi selkeästi naisvaltaisten alojen työnantajien asemaa, poistaisi työmarkkinoilla olevia esteitä perhevapaiden käyttämiseen ja edistäisi naisten palkkakehitystä ja asemaa työelämässä.

Naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistäminen

Perhevapaiden epätasainen jakautuminen miesten ja naisten kesken voi vaikeuttaa naisten asemaa työelämässä. Vapaiden keskittyminen äideille johtaa äitien pitkiin poissaoloihin työelämästä, mikä vaikeuttaa naisten pääsemistä pysyvään työsuhteeseen ja heikentää palkkakehitystä sekä mahdollisuuksia edetä työelämässä. Erityisesti synnytysissä olevia naisia saatetaan kohdella työmarkkinoilla toisen luokan työntekijöinä, koska heihin liitetään riski vanhempainvapaista ja lastenhoidosta.

Perhevapaiden tasaisempi jakautuminen vanhempien välillä on valiokunnan käsityksen mukaan edellytyksenä sukupuolten tasa-arvon ja lasten ja perheiden hyvinvoinnin etenemiselle yhteiskunnassa monella tavalla. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että perhevapaajärjestelmää kehitetään siten, että perhevapaat jakautuvat jatkossa tasaisemmin miesten ja naisten kesken.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 14 päivänä lokakuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Arto Satonen /kok	Merja Kyllönen /vas
vpj.	Jukka Gustafsson /sd	Jari Larikka /kok
jäs.	Hannakaisa Heikkinen /kesk	Markus Mustajärvi /vas
	Anna-Maja Henriksson /r	Sanna Perkiö /kok
	Arja Karhuvaara /kok	Paula Sihto /kesk
	Johanna Karimäki /vihr	Katja Taimela /sd
	Merja Kuusisto /sd	Tarja Tallqvist /kd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

neuvotteleva virkamies Marjaana
Kinnunen.